

ACC. N:R M. 14969: 1-18.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Tor Kvantz, glashisare, f. 1902 i Hovmantorp*
Härad: *Konga* Berättare: *uppteckn. m. fl.; se uppl. bl-
dens baksida!*
Socken: *Hovmantorp m. fl.* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1954* Född år _____ i _____

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kvarnar och kvarndrift s. 1-18.

Lu F 99

14/12-54

M. 14969.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv.forsk-
ning vid Lunds universitet

Hovmantorp i dec. 1954

Folklivsarkivet
Lund!

Härmed några ofullständiga svar i Öder
fr. list nr 99 - Varmer och Varndrift.
Hoppas Ni har någon nytta av dem.
Högaktningfullt
Tor Brunk

Luf 99
1.

Hovmantorps kvarn ligger ett stycke från
kyrkan vid Filleåns inlopp i sjön
Rabben. Kvarnen hade, innan moderni-
seringarna, två par stenar och riktverk.
Två vattenhjul drevs nedtills överfall.
Jag kan inget säga om kvarnens ålder.
Den måste vara mycket gammal.
Ett vattenhjul sogs bort år 1932-33. Då inlätts
en turbin. Ören 1943-44 genomgick kvar-
nen en genomgripande modernisering.
Vikverk o.d. inlätts.
Jordamråde ingick förr i arrendetillkoren.
(se om gravstenen). Kvarnen ägdes till fram-
omkr. 1930 av Hovmantorps gård och
var s.k. Sallkvarn.

Ugnanis kvarn. Ligger: Ugnanis vid
fall: Rannebyån. Den är mycket gammal
men nu så gammal som ur bruk.

Lindeskruvs eller Lindfors kvarn. Låg
vid riv. Strömbergs byttan, är numera
ur bruk. Och som där den var den
som ingick i den östra delen av
Rannetyän.

Swarnen vid Snäs i Ormshaga

Denne Swarn byggdes troligen i mitten av förra århundradet. Den hade vatten-
hjul med underfall. Vid Swarnen fanns
två par stenor för samnild samt
ett grymverk.

Swarnen befänade i huvudsak Ormshaga
by.

Snäs ligger vid det norra utloppet ur
sjön Rottnen.

Efter denne sjös reglering åren 1908-09
drevs ej Swarnen. Någon gång år 1911-12
revs den bort.

Husbehovskvarnen i Ormshaga. Denna
kvarn låg intill Rannetyäns vid vägen Orms-
haga-Linnebult. Den ägdes av Ormshaga
kyrkalag. Oväst när den byggdes. Kvarnen
ruvs omkr. 1912. Den var försedd med ett
enkelt verk med ett par stenar. Dessa voro
omkr. 90 cm. i diam. Vattenhjulet drus
medels underfall. Här maldes mest grov
mald. Vägon mjölnare hade man inte.
Björarna malde själva sin mald.
Kvarnhuset var byggt av liggande
timmer.

Husbehovs kvarnen. Man malde fram
till på 1820-talet i kvarnen. Under
min skoltid var det bara några gånger
som kvarnen var använd. Jag tror
det var Andersson i Norregården.

Kvarnverket var litet och dåligt.

Tattenbyulet var ganska stort.

När kvarnen vid Snäs kom igång
blev ju snälden bättre där. Detta gjorde
ju det mesta till att kvarnen kom ur
bruk.

På på Linnepult-Grätholmsrydsidan
hade ju närmare till kvarnen i Ugnäs.
Så vi hade ju inte vid husbehovskvarnen
eller Snäs att göra.

Husbehållarskvarnen Tid skvarnen fanns
i äldre tider, en väntestuga som man
kallade möllarstuga (möllrastuan).
Stugan var liten blott 2,80 x 1,80 m.
Ingången fanns på gatan. Stugan var
försedd med eldstad. I denna stuga
vilade sig händerna när de malde,
här lagade de även, eller värmd, äns
mat.

En tid var stugan bebodd av en äldre
gumma.

Skvarnstugan revs några år innan
skvarnen.

Stugan kallades även för skvarnstuga
(kvämnastuan).

Skvaltkvarnar. Det har givits
funnits flera skvaltkvarnar man skild-
rade området in vad jag kunnat
få reda på. Vackerligt finnes inget
bevarat utav dessa in en och annan
bevarnsten.

Beträffande strålkvarnas kapacitet
kan jag hänvisa till avskrift
av ett syninstrument av år 1698.

I Bräta bäckens övre lopp inom Fureby
s:n finnas inte mindre än fyra lämningar
av skvaltkvarnar o. Västmarks by ägare.
Mellan den överska skvaltkvarns-
dammen och sjön Rottnen är
nivåskillnaden från 129 m. till
Rottbens 149 m. över havet.

Skvallkvarnar Dammarna till dessa
kvarnar voro, i allmänhet, små, liksom voro
vallarna oftast enkelt lagda. En damm-
vall, till en av de överst. belägna: Bräta-
bäcken, var mycket omsorgsfullt lagd.
Här var dammen något större än i de
flerta andra kvarnlägena. (Ses. iakt.).

Husen voro av liggande timmer.

Den skvallkvarn som låg närmast gården
Nilsgårde, i ovan nämnda bäck, revs omkr.
1910. Då hade den länge varit ur bruk.
(Landin).

Stavallkrarnar. Ormshaga. Omellan
 sjön Rottnen och landsvägen fanns en
 stavallkrarn. Den låg omkr. 100 m.
 från vägen Ormshaga - Sinnehult
 mot Rottnen. Stensättningen synes
 ännu på den plats där krarnen stod.
 Riktig vattenförläggning från Rottnen gjorde
 att större dammanordningar ej be-
 hövdes. Det synes ägasmanen
 som om denna stavallkrarn kommit
 ur bruk i mitten av 1800-talet.
 Vid denna tid tillkom den förut
 nämnda Ornäs krarn, i samma
 vattenförläggning, uppe vid sjön Rottnen.

Skvattkvarnar. Ormesbaga. Uppe vid
 Hults mader, intill sjön Öjen skulle
 Hultgårdarna i Ormesbaga ha haft en
 skvattkvarn. Denna drevs av vatten
 från ett sjösystem från Hultsbäck-
 göd. Skvattkvarnen. Här var också
 rikligt med vatten. Vid den tiden
 då skvattan var i bruk, (då ingen man
 kunde y angiva tiden) fanns y någon
 körväg fram till skvattan.
 Hultborna fingo klörja till
 och ifrån kvarnen.

Skvallkrannar Tölsarp. På norra
sidan landvägen Hovmantorp - Fägerstad
strax intill sockengränsen, lag fäst
en skvallkrann i darrande vattendrag.
Jag har själv sett några rasker
av denna art men ingen krannaten.

Falktorp. Brätarna. I Brätbäcken
vid nämnda ställe finns rester av en
en skvalta. Den låg strax norr om
vägen Personala - Rottnefors fall.
Har var förr relativt god vatten-
tillgång för att driva en skvalt-
sevarn.

Spaltkrurnar. Bilaga

Avskrift av hos Lantbrukaren Oskar Karlman
Hälsle Dingagård förvarad handling.

"Utdrag af 1698 års Övervakningskommissionens
Handlingar för Kronobergs län, Stonga
Härad och Hofmantorp socken.

1:° Kronofogdens specification.

3:° Utfrö Övervakningshuset är ett par stenor om 3
qrarter af ringa värde går dock höst och våren
i skäppa om dygnet.

Rätteligen Utdragit intygar

Wäxjö Lantkontor den 24 Februari 1818

R i Bång

Avskrift Josef Brandtins.

Uti öfverstående uppgifter står uppteckningarna vid de iakttagelserna till

Isvarnvägar. De numera nedlagda ställena
Lilla och Stora Ormanäs invid sjön Rottasjön
(Lilla Ormanäs läg i Ålps s.m.) hade bl. a.
svår väg till kvarnen. Ingen egentlig kör-
väg fanns till ställena. Närmaste kvarn
var Ugnanäs. När man skulle dit fick
man rö mällden till Trätteriken. Så bruka-
de gå upp till Lövholmen och långa och
och så köra till kvarnen. Hem blev det
sedan att i rista hand rö den färdige mällden.
När Ormanäs kvarn byggdes i mitten av
1800-talet kunde man rö ända dit.
Det hände att man rörde till Ormanäs med
mälld även från de längre bort i Nättele
liggande "sjöställena".

Gravsten i Hovmantorps Byrkögård till minne av myölnaren Magnus Jönsson och hans hustru Lisa Petersdotter.

Denne gravsten är säkerligen en av de mest egenartade tycks man kan se. Grävråden är buggen av avanrummde myölnar-pars son. Graniten är tagen från en stor sten invid Brarnen. På denne stenen brukade Lisa stå och ropa hem barnen till mat-tiderna. Grundplattan har formen av en Brarnsten. Reläven på densamma avslutas med en halvrund sten. På stenen är utom beaktinistat ett segel med tre klor samt en Brarnstens hacka.

Gravstenen restaurerades genom Byrkörådet försorg år 1951.

Texten i gravstenen.

Vården rest den 6 juli 1912

Minne af Mjöltnaren och hans maka
fr. Håpmanbyns Låg.

Magnus Jansson

* i Rattnequarn Göra by 6/2 1812

† 29/2 1869

Lisa Pettersdotter

* Övermetsberga 4/1 1815

† i Byrkehemmet 3/3 1902

Värdefulla Christina

Joh. Upp. 14:15

Fö. ps. 491. 492.

Tecten i gruvstenen (forts)

Från 1853 innehafvare af Holman-
torps Övern m. m. med tillhörande
jordområde kvar på Holmantorps
Järnvägsstation m. m. 1874 befinnes.
(På baksidan uppe vid stån)

COVRNSTN.

(CO-et krögen bortglömt)

Föresätt e. d. i anslutning till frågelistan.

Det rinner förbi mycket vatten medan myll-
naren sover.

(Dä renna förbi möa vatten mäns mällan
söva)

Den som först kommer till bevarnen får
först mat.

(Din som först kommer till bevarnen får
först)

Den är lömska som barnen, när man
skickar dem till kyrkan går den till
bevarnen.

(Din är lömska som barnen när man
skickar dem till kyrkan går den till bevarnen)
Blir kyrkan får du mat (blir kyrkan får
du mat) numera bortlagt föresätt.

Glimtar i avslutning till präjelistan

Donatorparet bar ofta sin lilla snål till
till Krarnen. De avdelade säcken så att
de fingo en "pyngla" bak och en fram
över axeln. (Min far f. 1869).

Väderkrarn skall hava funnits vid Ormes-
haga Lund. Den rens före 1863. I ages namnen
minnes ett större spel, som de gamla sade
ha tillhört Krarnen. Det fanns vid ovan-
nämnda gård (Karl Hörterz f. 1896).

Myätnar drängar och ibl. myätnar barn
(söner) kallades ibland ned om namnen
myäldrunt (myäldranta).
(Så en uppteckning)